

УДК 343.98

Єфіменко І. М., ад'юнкт кафедри
криміналістики та судової медицини НАВС

Охорона державної таємниці на стадії досудового розслідування кримінального провадження: проблемні питання та шляхи їх вирішення

Стаття присвячена проблемним питанням охорони державної таємниці на стадії досудового розслідування кримінального провадження, за новим кримінальним процесуальним законодавством України. На підставі аналізу нормативно-правових актів які регулюють суспільні відносини з даного питання, автором було запропоновано внесення змін і доповнень як до чинного вітчизняного кримінального процесуального законодавства, так і до інших законодавчих актів нашої держави.

Ключові слова: інформація, державна таємниця, кримінальне процесуальне законодавство.

Статья посвящена проблемным вопросам защиты государственной тайны на досудебной стадии уголовного производства, за новым уголовным процессуальным законодательством Украины. Основываясь на анализе нормативно-правовых актов, которые регулируют данный вопрос, автором было предложено внести изменения и дополнения к нормам как уголовного процессуального законодательства, так и другим законодательным актам Украины.

Ключевые слова: информация, государственная тайна, уголовное процессуальное законодательство.

The article is devoted to the problematic issues of the State Secret defence at the pre-trial stages of Ukraine's criminal procedure. Basing of the legislative acts which rule these issues, the author submitted the changes and add-ins to the norms both of the criminal procedure legislation and of the other legislative acts of Ukraine.

Keywords: information, State Secret, criminal procedure.

Актуальність теми. Охорона державної таємниці є одним з пріоритетних напрямків діяльності усіх державних інститутів не тільки України а й інших зарубіжних країн. Особливо це питання набуває своєї актуальності в умовах прийняття нового кримінального процесуального законодавства України, у нормах якого, на відміну від КПК України (1960 року) було введено ряд новацій.

Таким чином, **метою** нашого дослідження є системний аналіз норм КПК України, а також з'ясування разом з цим проблемних питань, які виникають під час охорони секретної інформації на досудових стадіях кримінального процесу України.

Виходячи з поставленої мети та меж нашого дослідження, на нашу думку, доцільно визначити єдине **завдання** яке полягає у наданні автором пропозицій, щодо внесення змін та доповнень до норм як кримінального процесуального законодавства України, так й інших вітчизняних нормативно-правових актів, які регулюють суспільні відносини під час охорони державної таємниці.

Стан дослідження: у науковій літературі дослідженню зазначеного питання неодноразово приділялась увага як вченими, так і практиками до яких можливо віднести: Є.Д. Лук'янчикова, Д.Й. Никифорчука, М.А. Погорецького, В.І. Сліпченко, Л.Д. Удалову, В.Ю. Шепітько тощо. Однак, вони були проведені до прийняття нового КПК України, у нормах якого було введено ряд новацій. Не претендуючи на висвітлення

усіх існуючих проблем з даного питання, оскільки межі нашого дослідження не дозволяють нам цього зробити, розглянемо тільки деякі з них, які на нашу думку є важливою ланкою при реформуванні правової системи України.

Виклад основного матеріалу. Результати аналізу чинного законодавства України вказують на те, що найбільш врегульованою сферою інформаційних відносин у суспільстві та державі є сфера, пов'язана з охороною державної таємниці. Підставою такого висновку є наявність Закону України «Про державну таємницю» [1], у нормах якого було врегульовано правовий режим віднесення інформації до такої, її засекречування, розсекречування, охорона та відповідальність за її розголошення, а також наявність Зводу відомостей, що становлять державну таємницю затвердженого Наказом СБУ № 440 від 12 серпня 2005 року [2], який встановлює і формує єдину реєстрацію відомостей в Україні, що становлять державну таємницю, на підставі рішень державних експертів з питань таємниці.

Поняття «державної таємниці» (секретної інформації) визначене Законом України «Про державну таємницю» відповідно до якого «це вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України, та які визнані у порядку встановленому цим Законом державною таємницею і підлягають охороні державою» (ч. 2 ст. 1). Віднесення відомостей до державної таємниці відповідно до Закону здійснюється Державним експертом з питань таємниці.

Крім цього, особливого значення охороні даного виду таємної інформації приділяють увагу і норми кримінального процесуального законодавства України. Так, у п. 4 ч. 2 ст. 27 КПК України зазначено, що судові засідання під час кримінального провадження може здійснюватися у закритому порядку як повністю так і частково, якщо здійснення провадження у відкритому судовому засіданні може призвести до розголошення таємниці, що охороняється законом. Частиною 3 ст. 47 КПК України, визначено, що захисник без згоди підозрюваного чи обвинуваченого не має права розголошувати відомості, які стали йому відомі у зв'язку з участю у кримінальному провадженні та становлять охоронювану законом таємницю. Пунктом 3 ч. 1 ст. 57 КПК України, наголошено, що потерпілий не має права розголошувати без дозволу слідчого, прокурора, суду відомості, які стали йому відомими у зв'язку з участю у кримінальному провадженні, і які становлять охоронювану законом таємницю. Частиною 8 ст. 224 КПК України, зазначено, що особи при допиті мають право не відповідати на запитання з приводу тих обставин, щодо надання яких є пряма заборона у законі.

Також, даний вид інформації може виступати і як предмет кримінального правопорушення. Системний аналіз КК України, дає нам можливість встановити, що його нормами охороні державної таємниці приділяють значну увагу. Так, останнім встановлена кримінальна відповідальність за державну зраду (ст. 111); за передачу або збирання з метою передачі іноземній державі, організації, або їх представникам відомостей, що становлять державну таємницю (ст. 114); за розголошення відомостей, що становлять державну таємницю, особою якій ці відомості були довірені, або стали відомі у зв'язку з виконанням службових обов'язків, за відсутності ознак державної зради або шпигунства (ст. 328); за втрату документів, або інших матеріальних носіїв секретної інформації, що містять державну таємницю особою якій ці відомості були довірені (ст. 329); за розголошення відомостей військового характеру, що

становлять державну таємницю, за відсутності ознак державної зради, або втрати таких документів чи матеріалів, що містять зазначені відомості (ст. 422).

Таким чином, на відміну від попереднього кримінально-процесуального законодавства, новим КПК України, у главі 40, було окремо встановлено правовий режим використання у кримінальному провадженні інформації яка містить відомості, що становлять «державну таємницю» [3]. Така увага до зазначеного виду інформації зумовлюється особливістю відомостей які вона містить, розголошення яких може призвести до негативних наслідків як для самого суспільства, так і держави в цілому (наприклад, суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України тощо), що ставить під загрозу найвищі конституційні та державні цінності і функції України визначені ст.ст. 1, 2, 3, 14, 16, 17 Конституції України. У зв'язку з чим, використання такої інформації у всіх сферах суспільного життя, потребує особливого захисту від розголошення тобто, дотримання режиму секретності поняття якого визначено у ст. 1 Закону України «Про державну таємницю» а саме, встановленого згідно з вимогами зазначеного Закону та інших виданих відповідно до нього нормативно-правових актів єдиного порядку забезпечення охорони державної таємниці [1].

У зв'язку з чим, положення ст. 517 КПК України, яка має назву «Охорона державної таємниці під час кримінального провадження» визначають необхідність повної і точної реалізації під час досудового розслідування та судового провадження широкого кола заходів передбачених Законом України «Про державну таємницю» які містять відомості, що становлять державну таємницю, [4, С. 1043].

Розглядаючи дане поняття потрібно зазначити, що відповідно до ч. 2 ст. 517 КПК України процесуальні рішення слідчого, прокурора і суду визначені ст. 110 КПК України не повинні містити відомостей, що становлять державну таємницю. У зв'язку з чим на практиці може виникати питання яке полягає у тому, чи можуть містити зазначену інформацію інші документи, що знаходяться у матеріалах кримінального провадження і не відносяться до процесуальних рішень (постанов, ухвал, вироків, обвинувальних актів)?

Даючи відповідь на це питання, на нашу думку, потрібно звернутися до змісту ст. 21 Закону України «Про державну таємницю» відповідно до якої в державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях, що провадять діяльність пов'язану з державною таємницею, з метою розроблення та здійснення заходів щодо забезпечення режиму секретності, постійного контролю за їх додержанням створюються на правах окремих структурних підрозділів режимно-секретні органи (далі - РСО), які підпорядковуються безпосередньо керівнику державного органу, органу місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації [1].

У зв'язку з чим, на нашу думку, в матеріалах кримінального провадження не повинно міститись будь яких документів, які б містили інформацію яка відноситься до державної таємниці. Так, при вилученні слідчими чи оперативними працівниками таких речей чи документів, на нашу думку, вони повинні відповідною постановою визнані речовими доказами та на підставі ст.ст. 98-100 КПК України повернені на «відповідальне зберігання» начальнику того РСО де були вилучені. У разі неможливості повернення таких речей чи документів до зазначеного РСО, на нашу думку, вони повинні бути належним чином оформлені і надані для зберігання до РСО ОВС де проводиться

конкретне кримінальне провадження. Якщо працівники РСО не мають доступу до тієї форми таємності, яку має зазначена інформація, то на нашу думку, такі документи повинні зберігатися у відповідному органі СБУ. Такий висновок зумовлюється і тим, що приміщення РСО, відповідно до вимог Державних будівельних норм України ДБН В.2.2-14-2004 «Будинки і споруди. Приміщення для зберігання секретних документів та роботи з ними» [5] пристосовані до роботи з такими документами та їх зберіганням у неробочий час. При зберіганні речей чи документів які містять державну таємницю, працівники вищезазначених органів повинні нести персональну відповідальність визначену ст.ст. 328, 329 КК України [6]. У ході судового розгляду кримінального провадження, за необхідністю, працівники відповідних РСО повинні надавати суду вищезазначені речі чи документи. При цьому, таке кримінальне провадження на підставі п. 4 ч. 2 ст. 27 КПК України проводиться у закритому судовому засіданні.

У зв'язку з цим, на нашу думку КПК України, необхідно доповнити нормами, які б регулювали вилучення та збереження речей чи документів, що містять інформацію яка відноситься до «державної таємниці» в ході кримінального провадження.

Відповідно до ч. 4 ст. 517 КПК України, ознайомлення з матеріалами, які містять відомості, що становлять державну таємницю надається суб'єктам кримінального провадження яким надано доступ до державної таємниці, а саме: захиснику; законним представникам підозрюваного, обвинуваченого; потерпілому та їх представникам; перекладачу; експерту; спеціалісту; секретарю судового засідання; судовому розпоряднику. Таке рішення відповідно до зазначеної норми приймається керівником органу досудового розслідування, прокурором, судом у формі наказу або письмового розпорядження, що на нашу думку, не зовсім відповідає існуючим нормам Закону України «Про державну таємницю». Так, відповідно до ст. 27 зазначеного Закону, доступ громадян до державної таємниці надається дієздатним громадянам України, яким надано допуск до державної таємниці (відповідно до ст. 22), та які потребують його за умовами своєї службової, виробничої, наукової чи науково-дослідної діяльності або навчання. Таке рішення приймається керівником державного органу, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, у яких виконуються роботи пов'язані з державною таємницею або зберігаються матеріальні носії секретної інформації, за погодженням зі СБУ [1].

У зв'язку з тим, що Закон України «Про державну таємницю» встановлює єдиний порядок віднесення інформації до державної таємниці, засекречування, розсекречування її матеріальних носіїв та охорону державної таємниці з метою захисту національної безпеки України, норми цього закону повинні поширюватися і на інші нормативно-правові акти з зазначеного питання.

Таким чином, на нашу думку, ч. 4 ст. 517 КПК України доцільно доповнити текстом наступного змісту «Рішення про надання до конкретної таємної інформації та її матеріальних носіїв приймається у формі наказу або письмового розпорядження керівником органу досудового розслідування, прокурором за погодженням зі СБУ...»

При цьому, як слушно зазначає Є.Ф. Тищенко «слід брати до уваги, що відповідно до ч. 1 ст. 24 Закону України «Про державну таємницю» лише перевірка громадян у зв'язку з їх запланованим допуском до державної таємниці (не враховуючи час на підготовку необхідних документів), здійснюється органами СБУ у двомісячний строк у порядку, встановленому зазначеним Законом, що може суттєво утруднити організацію кримінального провадження, у змісті якого міститься державна таємниця» [4, С. 1044].

У зв'язку з цим, на нашу думку, слід врегулювати норму ст. 24 Закону України

«Про державну таємницю» відомостями які б суттєво скорочували термін перевірки громадян, що є суб'єктами кримінального провадження визначених вище, у зв'язку з їх запланованим доступом до державної таємниці до 10 робочих днів.

Неврегульованим залишається питання, щодо участі підозрюваного чи обвинуваченого у кримінальному провадженні без оформлення допуску до державної таємниці. Так, відповідно до ч. 3 ст. 517 таким особам кримінальним процесуальним законодавством України, було надано право брати участь у кримінальному провадженні без оформлення доступу до державної таємниці, але після роз'яснення йому вимог ст. 28 Закону України «Про державну таємницю» та попередження про кримінальну відповідальність за розголошення відомостей, що становлять державну таємницю (ст. 328 КК України [6]). Відповідно до ч. 2 Закону України «Про державну таємницю» допуск до державної таємниці не надається у разі відмови громадян взяти на себе письмове зобов'язання щодо збереження державної таємниці, яка буде йому довірена, а також за відсутності його письмової згоди на передбачені законом обмеження прав у зв'язку з допуском до державної таємниці. Таким чином існування такої норми є скоріше винятком із правил визначених ст.ст. 22-27 зазначеного Закону і з юридичної точки зору створює прецедент [1], що на нашу думку, потребує вирішення у законотворчому процесі.

Висновки: у цій статті зроблена спроба лише часткового дослідження проблеми охорони державної таємниці на досудових стадія кримінального процесу. Подальший науковий пошук з цієї проблематики на нашу думку, доцільно здійснити за напрямками, дослідження тактичних прийомів та особливостей отримання, використання, а також недопущення витоку інформації яка становить державну таємницю під час розкриття та розслідування кримінальних правопорушень за новим кримінальним процесуальним законодавством України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про державну таємницю: Закон України від 21 січня 1994 року № 3855-XII [Електронний ресурс] // Інформаційний веб-сайт Верховної Ради України. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3855-12/page2>.
2. Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю: наказ Служби безпеки України №440 від 12 серпня 2005 року [Електронний ресурс] // Інформаційний веб-сайт Верховної Ради України. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0264-01>.
3. Кримінально-процесуальний кодекс України: від 28 грудня 1960 року № 1001-05 [Електронний ресурс] // Інформаційний веб-сайт Верховної Ради України. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1001-05>.
4. Гончаренко В.Г., Нора В.Т., Шумило М.Є. та ін. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За загальною редакцією професорів В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. — К.: Юстініан, 2012. — 1224 с.
5. ДБН В.2.2-14-2004. Будинки і споруди. Приміщення для зберігання секретних документів та роботи з ними [Електронний ресурс] // Інформаційний веб-сайт Державної архітектурно-будівельної інспекції України. Режим доступу: <http://dabi.uss.gov.ua>.
6. Кримінальний кодекс України: від 05 квітня 2001 року № 2341-III [Електронний ресурс] // Інформаційний веб-сайт Верховної Ради України. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page13>.